

Ordinacions medievals de viles-mercat catalanes sobre el comerç i consum del vi

Mercè Aventín Puig

Universitat de Barcelona

La temàtica escollida se centra de manera especial en l'anàlisi d'algunes viles-mercat de la Catalunya medieval i la seva relació amb el comerç i consum del vi.

Aquest estudi parteix, en part, de la informació continguda en les "Ordinacions urbanes de bon govern a Catalunya" (CARRERAS CANDI, 1924), on es recullen les diferents ordinacions municipals aplicades a un nombre important de poblacions de diverses comarques catalanes.

Les ordinacions permeten observar una sèrie d'aspectes de l'organització interna dels diferents municipis del territori català, incidint fonamentalment en qüestions administratives i econòmiques pròpies de la vida quotidiana de cada vila o comunitat veïnal. Així, la vila, organitzada com universitat, posava de manifest la seva personalitat pròpia, sovint confrontada amb el poder, és a dir la senyoria jurisdiccional. Amb tot, cal assenyalar que entre la senyoria i la universitat existia una certa coordinació, les fonts mostren, almenys en teoria, una concòrdia existent entre la vila i el senyor que es podia traduir de la manera següent: ni el senyor ni el seu representant, podien violar arbitràriament les normes establertes per la comunitat, després d'haver donat el seu consentiment a elles, ni la universitat podia actuar independentment al marge del seu senyor, fos una persona reial, laica o eclesiàstica, ja que sempre necessitava del consentiment d'aquest per aprovar ordinacions o manaments.

Però, com eren aquestes universitats? Quines eren les característiques de les viles-mercat?

La vila-mercat

A la zona del Vallès Oriental, per exemple, podem observar que el parcel·lari, tal i com encara avui pot veure's, ha estat dibuixat laboriosament durant segles per generacions de pagesos que practicaven el policultiu amb predomini cerea-

lístic, mentre que les vinyes eren, entre d'altres cultius, un important complement per mantenir els seus ancestrals reflexos d'autosubsistència, els quals solament de manera lenta s'anirien erosionant per l'atracció dels mercats locals: el mercat de Sant Celoni, els dimecres, i el de Granollers, els dijous.

En aquest món de pagesos, és a dir, homes i dones que treballaven la terra, s'ocupaven dels ramats i vivien d'aquestes feines, hi havia altres grups socials, que tot i ser minoritaris eren importants. Es tractava d'artesans, gent d'oficis diversos, comerciants i mercaders, els quals vivien en els pobles i viles al voltant de les esglésies. Així, la vila de Granollers amb el seu mercat, documentat des del 1040, i en menor mesura la vila-mercat de Sant Celoni, tenien un nombre d'artesans i comerciants superior a la resta de les poblacions veïnes.

Però, en realitat què era una vila-mercat? Podríem dir que moltes vegades no superava el centenar de famílies, i formava part d'un microcosmos de comunitats on predominaven les agrupacions pageses formades per unes poques famílies: a vegades unes dotzenes. Les famílies que hi vivien feien esforços per no necessitar res o quasi res de l'exterior, formant uns nuclis agrícola-artesanals relativament autosuficients, o al menys, aquest era el seu desig (AVENTÍN, 1996). Aquests reflexos dominants d'autosubsistència induïen a cada cap de casa a desconfiar de la dinàmica del mercat i a confiar produir la major part possible dels productes necessaris de consum familiar.

Amb tot, el desenvolupament de la producció agrària des de la primera meitat del segle XI, i de manera espectacular a partir del segle XIII, va ser el motor econòmic que va afavorir en gran mesura la gestació i evolució de la vida preurbana, molt vinculada al desenvolupament del comerç i a l'existència d'institucions i infraestructures comercials que afavorien els intercanvis, és a dir, els mercats i les fires. Aquests intercanvis garantirien les interrelacions entre les diverses comunitats de les viles, tot propiciant l'osmosi i transvasament de valors i coneixements fins arribar a constituir unes àrees d'homogeneïtat cultural que a finals de l'Edat Mitjana estarien més en relació amb les zones d'influència dels mercats (urbans i de viles-mercat) que amb els límits jurisdiccionals.

No hem d'oblidar, però, que, tal com s'ha dit més amunt, si la vila-mercat i les comunitats rurals de la seva àrea d'influència configuraven un microcosmos de vocació autàrquica en el qual es desenvolupava un sistema de producció i distribució relativament autònom, és perquè hi havia una certa correspondència entre el pla econòmic i el polític. Els homes de lleis de l'època ho tenien molt present quan atribuïen el nom d'universitat a les diferents comunitats pageses, fossin de senyoria reial, militar o eclesiàstica, i tinguessin autoritats pròpies permanents o no. En tot cas (força i/o conveniència senyorial) les universitats pageses (de poble, vila o baronia) tenien uns marges d'actuació política col·lectiva més o menys important (autonomia) que es traduïen en actuacions internes i externes. En el primer cas, en la relació que s'establí entre la comunitat, la família i l'individu, i en el segon en la relació de la comunitat amb altres comunitats.

Per exemple, quan la comunitat d'una vila-mercat, preocupada per la salut física i material dels seus components, decidia emprendre la construcció d'un hospital, o quan per necessitat de defensar el seu ordre intern i protegir els béns familiars i comunals de qualsevol agressió exterior, emprenia la construcció d'unes muralles que encercessin la vila. Bona prova de tot això és la vasta informació que es recull en les ordinacions municipals.

Malgrat l'autonomia que sembla despendre's de les ordinacions elaborades per cada universitat, la presència del *dominus villae* i els seus batlles en les diverses activitats, especialment econòmiques, de les viles ens mostra el control exercit, en major o menor mesura, per l'autoritat senyorial sobre elles. No s'ha d'oblidar que la regulació sobre aquestes activitats econòmiques, i en especial sobre els productes alimentaris, va ser exercida fins a mitjan segle XIII pel *dominus* i els seus agents, i no va ser fins a finals del segle que les autoritats municipals van començar a col·laborar de forma activa amb el senyor i els seus agents en la redacció de les *Ordinacions*.

La vila-mercat i la seva jurisdicció: senyoria simple o compartida?

Les viles del nord-est de Catalunya, que prenem com a mostra, pertanyien políticament i jurisdiccional a una senyoria reial (és el cas de Terrassa, Cardedeu, Mataró i Figueres, que formaven part de les senyories dels comtes-reis de la Casa de Barcelona), nobiliària (Sabadell) i eclesiàstica (Granollers i Sant Celoni). Granollers va pertànyer al bisbe de Barcelona, i Sant Celoni, va formar part durant molt de temps de les possessions de l'orde de Sant Joan de Jerusalem (hospitalers).

En relació a la vila de Granollers, el bisbe de Barcelona, el 1252, va cedir en emfiteusi al notari reial, Pere Marqués el *dominium* i jurisdicció de la vila, per tant no es va tractar de cap alienació, sinó d'una certa compartició de drets jurisdiccional. Amb el temps, però, l'alienació es va fer realitat davant la incapacitat del bisbe de defensar la vila enfront de les agressions dels senyors veïns. La jurisdicció reial es va imposar, i el 1440 la reina Maria d'Aragó atorgà el primer codi de règim municipal a la vila.

Per la seva part, la vila-mercat de Sant Celoni en un principi pertanyia al llinatge dels Montseny-Sesagudes, però a partir del segle XII (1151), Guillem Umbert de Montseny va cedir per testament el *burgium de Sancto Celedonio*, a més d'altres possessions, a l'Orde de l'Hospital de Jerusalem. A partir d'aquell moment l'orde hospitalari va exercir el seu domini sobre Sant Celoni, tot i que, entre 1152 i 1157, aquesta senyoria de l'Hospital va ser impugnada per Riambau, germà de Guillem Umbert. Finalment, la cúria del comte Ramon Berenguer IV i els seus barons va donar la raó als hospitalers, a qui es va reconèixer la senyoria sobre *totam villam Sancti Celedoni* i sobre la parròquia de Sant Martí de

Pertegaç. L'església de Sant Celoni, però, va estar sota domini de la canònica de Santa Maria de l'Estany, en virtut d'una concessió feta el 1088 per part de Guillem Umbert del Montseny i la seva dona Guillelma.

La vila de Terrassa, en canvi, mostra des de 1130 l'existència de dos focus senyoriais: el primer era un antic castell situat en el terme, que era possessió dels vescomtes de Cardona i dels Claramunt; i el segon era el format per un conjunt fiscal, que s'havia reorganitzat cap el 1150 (BISSON, 1984). En aquest cas, hi havia doncs una coexistència entre *castrum* i *fisci*, que és el mateix que dir entre poder comtal o reial i nobiliari, que sovint va provocar fortes tensions.

Les ordinacions municipals i els seus agents executors

El sistema d'organització familiar i productiva del món rural poc a poc va portar cap una diferenciació social a nivell de riquesa patrimonial (diferència professional entre pagès llaurador i jornaler, o entre artesà, mestre d'ofici i aprenent) que es traduí en la participació d'algunes persones en rols polítics municipals. Així, quan el col·lectiu de les universitats havia de resoldre, a curt termini, assumptes puntuals que l'afectaven, elegia síndics o representants, amb poders limitats, generalment entre membres de les famílies mitjanes o altes de la vila, és a dir entre les elits municipals, les quals presumiblement podrien disposar de més temps per fer activitats alienes al seu treball habitual. Amb tot, hi havia determinats oficis que estaven inhabilitats per exercir les funcions de representants de la comunitat i regular els seus afers. Les ordinacions de Sabadell, per exemple, feien constar la inhabilitació de taverners, carnisers i flequers per concursar com jurats, o membres del Consell (MATEU VIDAL, 1968:128), potser perquè es considerava que, atesa la seva activitat, aquests sectors podrien incórrer en actes fraudulents i utilitzar el càrrec per ordenar i imposar bans que els fossin favorables, però també, perquè la gent d'aquests oficis, degut al seu treball, no podia disposar de cap dia extra per dedicar-lo a d'altres afers, com a membres del Consell. En aquest sentit, les ordinacions de Sabadell, en allò que es fa referència a les obligacions de l'arrendador de la taverna, diuen que l'arrendador de l'imposició i dret del vi estarà obligat a tenir taverna i vendre vi tot l'any: "*L'arrendador de l'imposició i dret del vi sia tingut i obligat de tenir taverna i vendre vi tot l'any i de tenir dues menes de vi...*".¹ No podien ser elegits prohoms del Consell Ordinari i dels Jurats totes aquelles persones que tinguessin a la vila els arrendaments de la fleca, taverna, carnisseria, revenedoria i mercaderia.² En un altre ordre de coses, una ordinació de la mateixa vila també diu que el carnisser no podrà tenir "*més de 300 bèsties de llana, segons es pràctica i costum de sem-*

1. MATEU, 1968: 105.

2. MATEU, 1968:112.

pre, i si més ne tindrà, per cada bèstia que tindrà de més de dits 300, pagui un sou de ban per cada bèstia".³ Hi havia, per tant, una normativa o ban que regulava la quantitat de bestiar que podia tenir un carnisser, de la mateixa manera que es regulaven altres activitats econòmiques.

Per la redacció dels textos normatius, la comunitat veïnal o universitat es constituïa en consell general format generalment pels principals veïns o caps de família al front dels quals es situava un grup reduït de *jurats, cònsuls, pabers o proboms*, que actuaven com a òrgan directiu i executiu. Després de ser redactades, les ordinacions eren sancionades per l'autoritat –reial o senyorial–, fet que permet observar que entre la senyoria i la universitat de la vila hi havia una certa comunitat d'interessos.

La institució de la mostassaferia era fonamental en algunes viles per vetllar pel correcte funcionament dels seus mercats. En el cas de Granollers, el càrrec de mostassaf va ser instituint, sembla ser, abans que el de batlle, potser perquè el mercat setmanal era molt antic, anterior a la institucionalització del poder local. Així, mentre que el primer batlle elegit pel rei Alfons IV el Magnànim sembla que va ser el noble Marc de Vilanova, l'any 1418, just després que la vila hagués obtingut del monarca el privilegi i nomenament de Carrer i Braç de Barcelona, el càrrec de mostassaf podria ser anterior, del segle XIV. En un document datat del 13 de desembre de 1327, any de la mort de Jaume II, i inici del govern del seu fill Alfons III el Benigne, Galcerà Mirambell i la seva dona Sança van rebre un privilegi de la monarquia pel qual van obtenir el dret de mesuratge en les places públiques de Granollers, privilegi que devia anar lligat a la vigilància del mercat, és a dir, la funció del mostassaf (*Llibre de Ordinacions del Consell de la vila de Granollers*, 1932:XIV).

En relació al comerç del vi, era costum nomenar una persona expressa per fer les crides, és a dir, anunciar el tipus de vi i el preu, i ocupar-se del mesuratge. A l'Espluga de Francolí, aquesta funció era exercida pel saig, el qual, si cometia algun frau, podia ser penalitzat amb una multa de 10 sous (ALTISENT, 1980:153).

L'aprovisionament del mercat del vi: procedència i prohibicions

La vinya era un dels cultius bàsics de l'agricultura medieval mediterrània que mostrava una evident continuïtat amb l'Antiguitat. És clar que després hi ha hagut canvis molt notables. Ho veiem en l'exemple del Vallès Oriental, on, després d'un conreu mil·lenari, en l'actualitat la superfície de la vinya ha disminuït en profit dels farratges i el cereal. El canvi es produí a finals del segle XIX. Llavors hi hagué un moment d'eufòria cap el 1870-1885, arran de la destrucció dels ceps francesos per la fil·loxera, la qual cosa va permetre l'increment dels preus i la deman-

3. MATEU, 1968:114.

da, amb tot, cap el 1885 la vinya vallesana va patir el mateix mal. Va ser una autèntica catàstrofe perquè tot i la plantació de nous ceps americans, la superfície vitícola es va reduir substancialment, potser a la meitat. En l'actualitat en les vessants del massís muntanyenc del Montseny, són encara visibles les terrasses en altre temps plantades de vinya, i en algun mas aïllat de la zona com Can Cortés, dins el terme de Sant Pere de Vilamajor, es conserva encara com una relíquia històrica un vell trull (AVENTÍN, 1990:33).

L'antigor de la vinya al Vallès Oriental no presenta cap dubte, però, en època medieval i moderna, potser a causa de l'elevat índex de pluviositat, la comarca no era tan vinícola com altres. Tanmateix, cal no oblidar que si, malgrat les diferències, la vinya ocupava un espai considerable, era degut a la realitat d'una societat pagesa tradicional que practicava el policultiu i es movia per reflexos d'autosubsistència. Al Vallès, aquest cultiu, que estava molt condicionat a la topografia de la zona, aprofitava, entre altres, les vessants assolellades de les muntanyes, com passava a Sant Feliu de Codines i a Sant Celoni. Entre les notícies més antigues sobre l'existència de vinyes i mesures de vi al Vallès, hi ha les que es troben en el políptic de béns i censos de Sant Pere de Vilamajor, dels segles X i XI, un dels documents més antics de la comarca (MUNDÓ, 1961:48-67). Aquest component de la civilització vegetal, la vinya, també va prestar el seu nom als homes medievals per tal que aquests el poguessin incorporar al seu repertori toponímic i onomàstic, com ho suggereixen els noms de Vinyals, Vinyet i Vinyeta, entre altres.

Quant a la comercialització del vi a les viles-mercat de la Baixa Edat Mitjana, les ordinacions contenen notícies reguladores com les que fan distinció entre hostalers i taverners. En una ordinació de Granollers,⁴ per exemple, trobem que els hostalers no podien vendre vi a cap persona que anés a l'hostal sota qualsevol concepte, i que, en cas de incórrer en falta, els venedors estarien obligats a pagar una multa de 10 lliures (200 sous). Sembla, però, que la prohibició va ser recorreguda pels hostalers que poc després van aconseguir que el Consell de la vila de Granollers els atorgués la facultat de vendre vi, a condició que una part del seu hostal fos destinat a taverna pública i sotmès als controls i càrregues impositives pertinents. La qualitat del vi, també diuen les ordinacions de Granollers, seria sotmesa al judici dels "honorats jurats" i el mostassaf, els quals podrien decidir sobre autoritzar-ne o no la venda. A partir d'aquell moment, la venda il·legal del vi es va multar en 100 sous, i per tal d'evitar-ho es recomanava als hostes de l'hostal que anessin ben proveïts del vi necessari pel seu consum privat.

La sèrie de mesures que es van projectar en les ordinacions municipals de Granollers, sobre els drets de venda del vi propi i les diverses prohibicions que pesaven sobre el producte que procedia de l'exterior, obeeixen com bé indica

4. *Llibre de Ordinacions del Consell de la vila de Granollers*. p. 70.

l'ordinació de la *Mesa del vi*, al fet que la vila era rica en vi propi, suficient per a vendre i proveir la demanda de la població.

Tanmateix, Granollers no era una excepció. El conjunt d'ordinacions consultades contenen semblants disposicions proteccionistes sobre la venda del vi forà en benefici del vi propi de cada vila i terme. Per exemple, ben lluny del Vallès, a l'Esplugua de Francolí, l'any 1362, es diu que cap home estrany o privat, sense llicència del senyor ni dels consellers “no gos d'aquí avant per tot l'an metre dins la vila ni e'l terme vi ni venema d'altre terme, saul aquels de la vila que hinc puxen metre venema de les sues vinyes que an en altre terme, ho, si donchs no hinc volen metre vi, a son beure solament. E qui contra farà sàpie que LX. sol. pagarà, al senyor lo terz e les dues parts a la vila, per cada vegada que amor no'n trobarà. E que nuyla persona estranya que aye vinyes e'l terme no gos metre vi ni venema en la vila sots la dita pena” (ALTISENT, 1980:153). El mateix succeeix a la Seu d'Urgell, on la multa és també de 60 sous, a Solsona que estava al voltant de 50 sous, o en altres localitats catalanes.

Les ordinacions de Tortosa estan en la mateixa línia, si bé inclouen alguns matisos diferents.⁵ Degut a l'abundància de vi que tenia el terme i que cobria de sobres les necessitats de la ciutat, el 1340 es va decretar que es podia vendre vi als viatgers i que no era necessari entrar vi forà des de la festa de Sant Miquel, el mes de setembre, perquè podia ser perjudicial per a la distribució de la collita pròpia. En el mercat abundaven els bons vins propis que, en conjunt, arribaven fins a les 70.000 quarteres. En cas d'actuar de forma contrària al que manava l'ordinació els infractors serien multats en 100 sous, perdrien el vi, els recipients i l'animal de tir utilitzat pel seu transport. Si la multa no es pogués pagar, s'aplicaria la pena de presó a la Suda, consistent a tancar la persona tants dies com sous degués, a raó d'un sou per dia. Amb tot, l'any 1342 es va dictar una nova ordinació per la qual era permesa l'entrada del vi *vermell* forà, alhora que se'n regulava el preu de la venda, quedant establert en 14 diners la quartera, preu sempre superior al vi autòcton.

A Balaguer,⁶ l'any 1337, es va prohibir als habitants de la ciutat i terme que, des de la festivitat de Tots Sants fins un mes abans de la festa de Pasqua, importessin vi de vinyes foranes o que el guardessin a la ciutat per a vendre'l, donar-lo, o consumir-lo, excepció feta de si era vi destinat al consum de malalts. En aquest cas es podia entrar una quantitat de vi equivalent a un *mallal* a mesura de Balaguer (=16 *porrons*, és a dir, uns 16 l.), cada vuit dies, mentre durés l'enfermetat. Aquesta excepció necessitaria, però, del consentiment de dos o tres “prohoms”, en cas contrari es multaria l'infractor amb 60 sous agramontesos, a repartir entre el comte, que rebria 40 sous, l'obra de Nostra Senyora Santa Maria

5. CARRERAS CANDI, 1924: 364-431.

6. CARRERAS CANDI, 1924: 521-533.

d'Almatà que n'obtindria 10, i l'acusador que es quedaria amb els 10 sous restants.

A Sabadell⁷ solament es permetia vendre vi de la pròpia collita als habitants de la vila i terme. Els altres vins havien de comercialitzar-se a través de la taverna creada a tal fi. Les ordinacions de Sabadell contenen també moltes mesures proteccionistes que corroboren la idea que els dirigents de les viles-mercat, assegurat el proveïment, procuraven afavorir els productors locals en detriment de la competència forana. Eren mesures que encaixaven bé amb el tradicional ideal d'autosubsistència d'una societat que se servia del mercat, però se'n malfiava. La seva era una economia amb mercats però encara no mercantil.

En conclusió i a títol general, podríem convenir que els productors i proveïdors del producte vitícola a les viles-mercat serien, en primera instància, els mateixos veïns de cada vila, i aquells que habitaven dins dels seus termes. Respecte als productors d'altres viles i pobles (*estranys*, diuen les fonts) que estiguessin dins de l'àrea d'influència directa d'uns mercats, potser era possible la seva participació sense restriccions en aquests mercats, sobretot en el cas de pertànyer a la mateixa senyoria. Més limitacions i controls es posaven a la importació del vi de fora de l'àrea d'influència directa del mercat.⁸ Amb tot hi ha notícies sobre vi d'importació i la seva circulació. Qualsevol tipus de vi que arribés a una vila-mercat havia de ser "cridar", diuen les ordinacions, per poder ser posat a la venda al detall, altrament es pagaria una multa que, segons les ordinacions, oscil·lava entre el 5 i els 10 sous. Per alguna raó, a Sant Celoni, l'obligació de "cridar" afectava de manera especial les importacions de vi blanc. Al seu torn el "cridar" tenia dret a percebre 19 unces del vi que es vengués, en concepte de pagament pel servei ofert a la comunitat.⁹ També aquí s'indicava que el vi *vermell*, tant si procedia del Maresme com si no, però sempre que fos forà, si es venia al detall s'havia de pagar, en concepte de dret d'entrada i imposició, 8 sous per cada *somada* (ALSINA, FELIU i MARQUET, 1990: 236).¹⁰ En canvi, si era vi *vermell* de la vila o terme, el preu de la imposició per *somada* seria de 4 sous. Les diferències de preus existents en relació a les impositcions del vi entre el producte forà i el de la vila o terme mostren que el proteccionisme també s'estenia a la fiscalitat municipal, que era una de les grans preocupacions de jurats i consellers. Les ordinacions de Sant Celoni manen que els pagaments o impositcions siguin obligatoris per a qualsevol tipus de vi que arribés o fos lliurat a casa del taverner o del venedor de vins, sota multa de 60 sous.

7. MATEU, Vidal, 1968: 104-106.

8. Les fonts consultades fins el moment no donen pistes al respecte.

9. CARRERAS CANDÍ, 1924: 137 i 144.

10. Segons Alsina, Feliu i Marquet, la *somada* de vi de Vilafranca, que potser és l'única equivalència coneguda, valia 2 barrils o barralons que, a raó de 30 l. per barraló, serien 60 l.

Sobre el preu i la mesura del vi al detall, segons una d'aquestes ordinacions de Sant Celoni, era d'1 o 2 diners per quarter o mig quarter, és a dir uns 4 litres.¹¹ El preu del vi, a decisió dels "Prohoms o Jurats", podria canviar i augmentar tan-tes vegades com fos necessari.

Quant al vi comercialitzat a la vila, procedia aquest de la petita o la gran explotació? S'obtenia a través de l'explotació directa o la indirecta? Qui el subministrava, el pagès o el senyor? El major volum l'aportava la petita producció pagesa en conjunt, però l'existència en alguna vila de senyoria del *vetitum vini*, una prohibició o monopoli temporal de venda de vi en favor del senyor, indica que una part, segurament important, del vi comercialitzat l'aportava el senyor. A tall d'exemple podem observar el plet que van mantenir els hospitalers i els habitants de la vila-mercat de Sant Celoni sobre la *prohibicione vini vendendi*, i que va acabar amb una fixació de les normes d'aplicació d'aquest dret senyorial. Els hospitalers tindrien el monopoli de la venda del vi durant cinc setmanes a l'any, però durant aquest temps només podrien vendre el seu vi, i al preu habitual. I tampoc comprarien vi del terme o forà aprofitant el seu monopoli. Mentrestant, els habitants de la vila-mercat, al seu torn, tindrien el dret de consumir a les seves llars vi propi, sempre i quan no el donessin o venguessin a veïns o forasters (PONS GURI, 1989:229-236).

El vi que els agents senyorials comercialitzaven hauria de procedir a la vega-da de les vinyes dominicals i de les rendes del vi. En referència al productor viticultor, de la vila i terme, aquest podia també comercialitzar el seu vi, i representava l'accés del productor directe al mercat. Però el taverner era el comerciant especialitzat per fer-ho i hauria de comercialitzar la major part del vi produït dins la vila i terme, així com en l'àrea d'influència del mercat, a més d'importar si es donava la circumstància, vi d'origen forà.

Qui comprava al mercat?

La primera qüestió és la debilitat del mercat vilatà, ja que la societat encara es movia per reflexos d'autosubsistència. N'és prova evident el fet que molts habitants de les viles-mercat, majoritàriament artesans, tinguessin les seves pròpies vinyes, i gaudissin de l'autorització de vendre el seu vi. És clar, doncs, que el podien autoconsumir, en aquest cas sense cap càrrega. Hom podria afegir, a tenor de les fonts, que la legislació fiscal privilegiava l'autoconsum.

Arribats a aquest punt, ens hauríem de preguntar si la producció vitícola de cada vila i terme juntament amb la seva àrea d'influència, era suficient per cobrir les pròpies necessitats. La resposta és que, tret de zones poc aptes pel conreu de la vinya, normalment la producció devia ser suficient, altrament no es compren-

11. CARRERAS CANDI, 1924: 131.

dria que, amb la fiscalitat, les ordinacions impulsessin l'autoproveïment i punissin o discriminessin les importacions. És clar que això també estava en relació amb la quantitat de vi que consumien les persones. En principi, els adults consumien quantitats variables segurament a tenor del seu treball. Probablement els menestrals consumien quantitats menors que els pagesos. I, entre els pagesos, els jornalers segurament en consumien més perquè el vi formava part del seu salari. A títol d'exemple, una de les ordinacions de Sant Celoni ens permet especular sobre la quantitat de vi que consumiria cada persona a l'any. L'ordinació¹² fa referència als habitants de la casa del venedor del vi, i diu que, a efectes fiscals, del total del vi que aquest comerciant disposés, es restarà una part pel consum propi i dels que habitin amb ell (suposem la família) a raó de 4 *somades* de vi per persona adulta, major de vuit anys. Com que la *somada* equival a 60 l. (segons el patró de Barcelona), tindrem que les persones majors de vuit anys consumien 240 l. l'any, quantitat que repartida entre 365 dies donaria poc més de mig litre diari (0,66 l.). Quant al consum del vi dels menors de vuit anys, que no siguin lactants, les ordinacions preveuen que tres nens puguin consumir la quantitat de vi reservada a dos adults, la qual cosa vol dir que un nen podria beure fins a 0,44 l. de vi diari.

Respecte dels jornalers, si es tenen en compte notícies procedents del monestir de Poblet, es pot suposar que els jornalers bevien 2 o 3 litres diaris de vi, és a dir, molt més que la gent d'altres professions. Les notícies de Poblet, que prenem de la investigació d'Agustí Altisent, són semblants a les del Llenguadoc de finals de l'Edat Mitjana i de l'Edat Moderna estudiat per Emmanuel Le Roy Ladurie. Aquí els jornalers rebien un salari mixt en diner i producte, probablement per al seu propi autoconsum. Pel que fa al vi, la ració anual de cada jornalero era d'uns 600 l. de vi de consum ordinari i 250 de vi agre o picat, és a dir, una ració diària d' 1,7 l. de vi de consum ordinari o, altrament, 2,4 l. de vi de barreja. No s'ha d'oblidar que el vi tant com la cervesa, era aliment en si mateix, i proporcionava a la dieta diària un complement càldric de fàcil i immediata utilització, fins i tot, diu Johann Brettschneider (citada per Montanari) "*hi havia qui vivia d'aquesta beguda més que del vertader menjar; tothom la necessita: homes, dones vells, sans i malalts*". A més, al vi se l'hi atribuïen virtuts terapèutiques, motiu pel qual va ser molt utilitzat per la medicina, com a base de preparació de fàrmacs, durant els segles XV i XVI (MONTANARI, 1993:121-122).

Sobre la qualitat del vi consumit, a les viles-mercat es comprava i consumia vi corrent del produït dins dels termes de les viles, a vegades rebaixat amb aigua. Algunes ordinacions prohibeixen explícitament mesclar el vi amb aigua una vegada fos anunciat el producte en el mercat i en fos fixat el preu. L'infractor hauria de pagar una multa, que en algunes ordinacions arriba als 60 sous, i perdria la mercaderia. Però la venda de vi "aigualit" seria legal si s'anunciava com a

12. CARRERAS CANDI, 1924: 148-149.

tal: es deia vi aiguat, vi *terçench* o *tesserat*. Amb tot, el sector amb major poder adquisitiu de la societat, els rics, i de manera especial els que formaven part de les corts senyorials i de la burgesia urbana, es feien portar vi de fora, fins i tot de l'estranger, com la malvasia.

Instruments, persones i condicions de l'intercanvi

Els traginers que portaven vi al mercat empraven animals de transport com bous i mules, i recipients diversos, com bótes, bocois, barralons, barrils, odres, etc. De les persones que intervenien en la transacció o venda de vi el primer era el nunci o portaveu que donava publicitat al producte fixant-ne el preu que podia variar d'una partida a l'altra. A continuació venia el taverner, que era el comerciant plenament legitimat per efectuar la venda, i finalment l'hostaler. Aquest darrer sembla haver estat una figura controvertida, ja que en algunes ordinacions, com ja hem dit abans, figura explícitament inhabilitat per exercir de venedor de vi, però, en altres i segons determinades circumstàncies, se li permetia actuar de venedor d'aquest producte. En les ordinacions de Granollers¹³ es diu de manera explícita que l'hostaler que no tingui donat d'alta una part del seu hostel com a taverna pública, no podrà vendre vi al detall, i si algun hoste passades les nou de la nit tingués necessitat de consumir-lo, no se li podria vendre sense pagar una multa, que podria arribar a 10 lliures.

La complexa regulació del mercat de les viles que les ordinacions precisen obeeix a raons fiscals i econòmiques. A efectes fiscals, la regulació perseguia assegurar els ingressos de qui tingués drets sobre el mercat, els senyors i les autoritats municipals. A efectes econòmics, amb la regulació es volia garantir el proveïment, evitar els abusos i ajudar a la reproducció de l'ordre social, en el sentit que cadascú dins la vila-mercat tingués una activitat pròpia i en visqués. Tot això es pretenia aconseguir mitjançant una perfecta i adequada legislació, amb les ordinacions.

Quant als preus, al llarg del segle XIV van aparèixer normes regularitzadores, amb què es pretenia evitar l'especulació i les pujades desmesurades. Les mateixes ordinacions indiquen que les persones autoritzades, és a dir, els prohoms, podien canviar i augmentar tantes vegades com fos necessari el for o el preu del vi, dins d'una correcta mesura. A la vegada, pel tipus d'impostos o imposicions que acompanyaven al preu de venda dels vins, hom pot observar que el vi d'importació estava particularment gravat, en benefici, dèiem més amunt, del vi propi del lloc. En aquest sentit de la fiscalitat, les ordinacions són molt precises i exhaustives, la qual cosa posa de manifest que aquest era un dels principals objectius de la seva promulgació.

13. *Llibre de Ordinacions del Consell de la vila de Granollers*, p. 45 i 70.

En relació al comerç en si mateix, en el sentit de compra-venda, hom podria dir que es fomentava la comercialització de la producció pròpia (de la vila i terme) i es posaven obstacles o límits (a través dels impostos) a la comercialització de la producció forana. Una altra característica que es podria apuntar, és l'existència d'una tolerància o permissió amb la venda efectuada pel productor directe, veí de la vila i terme, tot i que les autoritats preferien la venda per mitjà d'intermediaris: el taverner en el cas del vi. La raó deu estar en el fet que aquest procedir beneficiava a la fiscalitat municipal perquè les transaccions eren més fàcilment controlables, però també perquè d'aquesta manera la qualitat del producte seria més fàcilment verificable.

Que passava amb el mercat exterior? Quina relació, quant al proveïment, s'establia entre les viles-mercat i les ciutats? A diferència de les viles-mercat, les ciutats tenien un potencial consumidor de productes alimentaris que sempre sobrepassava la capacitat de producció dels seus termes estrictes. A diferència de les viles, les ciutats, enteses a com nucli urbà i terme administratiu, mai no van poder ser autosuficients. Per això, a més de la producció pròpia dels seus termes, les ciutats s'havien de proveir amb productes d'importació, en el sentit de procedents de fora dels seus termes. I és aquí on entrava en joc l'àrea d'influència del mercat urbà que, a efectes de proveïment, era la formada per la seva xarxa de viles-mercat, les que aportaven al mercat urbà productes alimentaris i primeres matèries i rebien d'ell productes manufacturats. Aquest intercanvi desigual és un dels elements que, des del punt de vista de la lògica econòmica, més clarament diferenciava la vila-mercat de la ciutat.

A títol d'hipòtesi, doncs, direm que taverners de viles-mercat i revenedors deuien vendre vi a mercaders urbans, els quals també deuien comprar vi a productors directes, una activitat que, un cop garantit el proveïment local, les ordinacions toleraven a canvi de cobrar impositions. És també, molt probable, quasi segur, que el mercat vinícola urbà s'aprovisionava a través de la comercialització ascendent de la renda, mitjançant les vendes efectuades per agents senyorials (batlles) i arrendadors de les rendes de les senyories, que venien a mercaders vinícoles urbans a més de fer-ho a taverners de viles-mercat.

Conclusions

A títol de conclusió destacarem set punts. Primer: el mercat medieval de les viles era petit per la debilitat de l'oferta i la demanda. Segon: el mercat era gravat per la suma de les càrregues senyorials i municipals. Tercer: el mercat estava reglamentat per ordinacions que arribaven a detalls que avui resulten sorprenents. Quart: la corporació local a través de les ordinacions procurava protegir el mercat propi de la competència forana, proteccionisme que sovint era una simple discriminació fiscal a favor de la producció local. Cinquè: les ordinacions

semblen mostrar també la concepció del treball que tenien les autoritats municipals, que el consideraven un bé escàs que calia repartir. Sisè: una part de la producció local de les àrees de les viles-mercat arribava naturalment als mercats urbans i, a través d'ells, a l'exportació internacional. I setè: el mercat de la vila servia de nexa d'unió entre el camp i la ciutat i per això va contribuir poderosament a crear una lògica econòmica global.

Bibliografia

ALSINA, Cl., FELIU, G. i MARQUET Ll. (1990). *Pesos, mides i mesures dels països catalans*, Barcelona: Curial

ALTISENT, A. (1980). "Ordinacions de l'Espluga sobirana de Francolí (1347)". Dins: *Arrels. Miscel·lània d'Aportacions Històriques i Documentals de l'Espluga de Francolí*, I,

AVENTÍN, M. (1990). *Vilamajor 872-1299. De la fi del sistema antic a la consolidació del feudalisme*. Sabadell: AUSA.

AVENTÍN, M. (1996). *La societat rural a Catalunya en temps feudals*. Barcelona: Columna.

BISSON, T.N. (1984). *Fiscal Accounts of Catalonia under the early count-Kings (1151-1213)*. Berkeley i Londres: University of California Press, 2 vols.

CARRERAS CANDI, F. (1924). "Ordinacions de bon govern a Catalunya". Dins: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. T.11, Barcelona.

LLIBRE DE ORDINACIONS DEL CONSELL DE LA VILA DE GRANOLLERS. 1418-1452. (1932), Vol. II, Granollers: Impremta Garrell.

MATEU VIDAL, E. (1968). *Ordinacions de la Universitat de la vila i terme de Sabadell. Segle XVI*. Sabadell.

MONTANARI, M.(1993). *El hambre y la abundancia. Historia y cultura de la alimentación en Europa*. Barcelona: Crítica.

MUNDÓ, A.M. (1961). "El políptic dels béns i censos de Sant Pere de Vilamajor". Dins: *Archivo Histórico y Museo Fidel Fita*, IX.

PONS GURI, J.M. (1989). "Document sobre la jurisdicció senyorial a Sant Celoni, any 1203". Dins: Idem, *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*, III, Barcelona.